

Lapin Sivistysseura ja saamenystävät 1930-luvulla

Saamelaisten ja Lapin kihlakunnan asioista keskusteltiin 1900-luvun alkupuolella ajoittain vilkkaastikin. Kiistoissa ja ehdotuksissa oli huolestuneita siitä, että saamelaiset eivät voineet suomalaisen järjestelmän puitteissa toteuttaa omaan kieleensä ja kulttuuriinsa liittyviä oikeuksia. Ennen Samii Litto -yhdistyksen perustamista (1945) saamelaiset itse eivät juurikaan osallistuneet keskusteluihin lukuun ottamatta yksittäisiä saamelaistahoilta lähteneitä aloitteita.

Saamelaishistoria Suomessa perustui suomalaisten virkamiesten ja *lapinystävien*¹ toimintaan. Aloitteet ja keskustelut eivät useimmiten johtaneet toimenpiteisiin. Vastustajat vetosivat saamen kielen pienuuteen ja hajanaisuuteen. Samoin perusteluina käytettiin ”kehityksen” asettamia tarpeita tai katoavan kielen hyödyttömyyttä suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämänkaltaiset käsitykset olivat taustana sille, että suomalaiset lapinystävät perustivat vuonna 1932 Lapin Sivistysseuran.

Virallisella yhdistyksellä toivottiin olevan enemmän painoa kuin yksittäisten ihmisten aloitteilla. Seuran toiminnassa voi erottaa kaksi linjaa. Akateemiset lapinystävät näkivät saamelaiskysymyksen pelkkänä kielipolitiikkana ja halusivat keskittyä saamenkieliseen julkaisuun. Käytännön yhteiskunnallinen osallistuminen tuli ajankohtaiseksi 1930-luvun lopulla Suonikylän suojeluhankkeen myötä.

Lapin Sivistysseurasta on julkaistu kaksi laajempaa artikkelia, jotka sisältävät myös seuran myöhempiä vaiheita.² Omassa artikkelissani pureudun laajemmin nimenomaan 1930-luvun tilanteeseen ja seuran toiminnan monipuolisuuteen. Päälähteinäni käytän Lapin Sivistysseuran arkistoa sekä seuran pitkäaikaisen sihteerin, Karl Nickulin, henkilökohtaista arkistoa, joita säilytetään Kansallisarkistossa. Esimerkiksi Suonikylän suojelualuehanketta sisältävä materiaali löytyy pääosin Nickulin papereista.

¹ Pohjoismaisessa saamentutkimuksessa on käytetty sanaa ”lapinystävät” tai ”saamenystävät” (*samevenner*) niistä valtaväestöjen henkilöistä, jotka toimivat saamelaisasioiden puolestapuhujina joko virkamiehinä tai muina osallistujina. Ks. esim. Regnor Jernsletten, ”Reindrift, samevenner og samisk etnopolitikk i Norden 1945–1975”. *Stat, religion, etnisitet. Rapport fra Skibotn-konferansen 27.–29. Mai 1996*. Skriftserie nr. 4. Senter for samiske studier. Tromsø 1997, jossa viitataan myös saamenystävien ristiriitaisiin rooleihin. Jo Ilmari Itkonen käytti vuonna 1914 termiä *lapinystävä* kuvaamaan lantalaisia saamenystäviä. L. I. Itkonen, ”Inarinlappalaiset sukunimet ja suvut”. *Jouko. Pohjois-Pohjanmaan osakunnan kotiseutujulkaisu II*. Helsinki 1914, 316.

² Erityisesti Samuli Aikio: ”Sámi Čuvgehussearvvi 50 jagi. Lapin Sivistysseura 50 vuotta”. *Bálggis. Polku. Sámi Čuvgehussearvvi 1932–1982 Lapin Sivistysseura*. Helsinki 1984; Erkki Nickul, ”Mikä on Lapin sivistysseura”. *Rajaseutu* 66/1989:2, 20.

Suomen saamelaispolitiikka 1900-luvun alussa

Kiinnostus saamelaisalueisiin pohjoismaissa kasvoi 1800-luvun loppupuolella. Syyt olivat taloudellisia, kuten Ruotsissa esimerkiksi Kiirunan kaivostoiminnan myötä, tai (sotilas)poliittisia, kuten Pohjois-Norjassa ”suomalaisvaaran” aiheuttaman asutus- ja kielipolitiikan suhteen.³ Myös Suomen Lappia alettiin 1890-luvulta lähtien tehokkaammin kytkeä osaksi Suomen valtiota tavalla, jota Norjan esimerkin mukaisesti voitaisiin nimittää suomalaisuuden kansalliseksi rakentamisprojektiksi. Uusien säädösten, maanmittaustyön, liikenneyhteyksien kehittämisen ja hallinnon vahvistamisen avulla pohjoisia alueita kytkettiin osaksi emämaata.

Norjassa ja Ruotsissa kehitys johti jo 1900-luvun alussa saamelaisten vastareaktioon, jota on nimetty etnopolitiittiseksi mobilisaatioksi. Sen sijaan Suomen saamelaisten parissa poliittista liikehdintää ei syntynyt ennen 1940-lukua. Suomen parituhantinen saamelaisväestö oli pienempi ja hajanaisempi kuin Norjassa ja Ruotsissa. Paikalliset suhteet maanviljelyväestön ja porosaamelaisten välillä eivät olleet niin tulehtuneet kuin Ruotsin eteläsaamelaisten alueella.⁴

Synä viiveeseen lienee ollut myös se, että suomalainen saamelaispolitiikka ei pyrkinyt niin selkeästi sulauttamiseen kuin norjalainen eikä siten herättänyt reaktiivista vastarintaa. Suomen saamelaisten osallisuutta suomalaisessa hallinnossa ei rajoitettu tai jopa kielletty, kuten Norjan puolella.⁵ Inarissa ja erityisesti Utsjoella saamelaiset olivat vanhastaan olleet mukana seurakunnallisessa päätöksenteossa. Kun kunnallishallinto tuli voimaan näissä pitäjissä 1870-luvulta lähtien, saamelaisilla oli keskeinen rooli, joskin se Inarissa alkoi vähetä suomalaisväestön kasvaessa.⁶

Lisäksi näyttää siltä, että Suomen puolen – erityisesti Tenon alueen – saamelaisaktiivien tarmo suuntautui enemmän hengellisen sivistyksen vahvistamiseen kuin maalliseen politiikkaan. Lestadiolaisliike oli vahva muun muassa Tenolla ja antoi leimansa kaikkeen toimintaan. Kun Eliel Lagercrantz vuonna 1920 kysyi Utsjoen katekeetalta, N. W. Holmbergiltä, saamelaisten mahdollisuudesta perustaa yhdistys Suomen puolellakin, tämä vaati siltä ehdottomasti hengellistä pohjaa.⁷

Poikkeava ja siksi erityisen mielenkiintoinen tapaus saamelaisten oman ”kansallistunteen” suhteen oli Utsjoen kunnanvaltuuston vuonna 1925 tekemä ehdotus perustaa

³ Pohjoismaiden saamelaispolitiikasta 1800-luvun lopulta 1900-luvulle ks. esim. Henry Minde, ”Den samepolitiske mobiliseringens vekst og fall, ca. 1900–1940”. *Nasjonal identitet – et kunstprodukt?* Red. Oystein Sorensen. KULTs skriftserie nr. 30/ Nasjonal identitet nr. 5. Tromsø 1994, Jernsletten 1997; Patrik Lantto: *Tiden börjar på nytt. En analys av samernas etnopolitiska mobilisering i Sverige 1900–1950*. Skrifter från forskningsprogrammet Kulturgrens Norr 32. Umeå 2000; Makka Regnor: *Sámi historjá: Davvirikkain 1850 rájes onáži, fäddágirji joatkkaskuvllaide*. Karasjok 2005.

⁴ Ruotsin tilanteesta ks. esim. Lantto 2000, 57–72.

⁵ Norjan tilanteesta ks. esim. Minde 1994.

⁶ Esim. Tarja Nahkiaisola, ”Inarilaisyhteisön muutoksen aika (1877–1920)”. *Inari – Aanaar. Inarin historia jääkaudesta nykypäivään*. Toim. Veli-Pekka Lehtola. Inari 2003, 255–268.

⁷ Eliel Lagercrantz, *Laulava Lappi. Tunturikävijän ja tutkijan elämyksiä ja mietteitä*. Helsinki 1950, 120. Lagercrantzin artikkeli matkalta ks. *Uusi Suomi* 27.6.1921.

erityinen ”lappalaisten suojelualue” Utsjoen kuntaan. Sen mukaan kuntaan ei pitänyt sallia suomalaista uudisasutusta, koska maanviljelyn epävarmuuden takia kuntaan syntyisi liikaväestö, joka tulisi kunnan rasitteeksi. Valtuuston mielestä kuntaan ei pitänyt rakentaa maantietä eikä puhelinverkkoa, kuten oli suunniteltu. Samoin se halusi kieltää uuden koulun rakentamisen ja rajavartioston perustamisen.⁸

Eduskuntaan asti edennyt ehdotus, jonka laatijana oli lähes täysin saamelaisista koostunut virallinen elin⁹, asetti kyseenalaiseksi joukon niitä ihanteita, joita suomalaiset viranomaiset pitivät itsestään selvinä tai jopa pyhinä isänmaan rakentamisen kannalta. Niitä olivat siis liikenneverkoston rakentaminen, maanviljelyksen ”kaikkivoipaisuus” myös pohjoisessa, jatkuva väestönkasvu, koulusivistys sekä rajojen valvonta. Suomalaisen asennetta osoitti ehdotuksen nopea sivuuttaminen eduskunnassa ilman keskustelua.¹⁰ Suomalaisen helpotukseksi myöhemmät kunnanvaltuustot vaihtoivat kantaa. Myöhemmässä keskustelussa utsjokelaisten etnistä tietoisuutta tulkittiin paitsi terveenä kansallishenkenä myös epäisänmaallisena *separatismina*, haluna irtautua Suomesta.¹¹

Julkista keskustelua saamelaisasioista kävivät 1900-luvun alkupuolella pääasiassa suomalaiset. Tyypillistä muun muassa Lappiin tulevien virkamiesten asenteille oli suomalaisen kulttuurin ylivertaisuutta korostava ajattelutapa, jonka mukaan esimerkiksi suomalais-ugrilainen väestö jakaantui kehittyneisiin eli valtionmuodotuksen tasolle kohonneisiin kansoihin (suomalaiset ja unkarilaiset) sekä alemmalla kulttuuritasolla oleviin ryhmiin, kuten saamelaisiin. Vaikka hierarkkinen ajattelu oli laajalti hyväksytty ja tuli esille saamelaisalueellakin, sille löytyi myös vaihtoehtoisia ratkaisuja. Esimerkiksi 1900-luvun alussa niin kirkon piirissä kuin muotoutuvan

⁸ Utsjoen kunnanvaltuusto antoi ehdotuksensa kittiläläiselle kansanedustajalle A. A. Neitiniemelle, joka vei sen eduskuntaan. Esitys ”Yhtenäisen suunnitelman valmistamisesta valtakunnan lapinkielisen väestön taloudellisen ja sivistyksellisen tilan kohottamista varten” 18.2.1925. Liitteet IV, 2. Anom. ehd. n:o 4. Valtiopäiväasiakirjat (VP) 1925; *Rovaniemi* 7.2.1925.

⁹ Utsjoen kunnanarkisto on tuhoutunut tulipalossa, mutta muista lähteistä päätellen Utsjoen kunnanvaltuusto oli täysin saamelainen 1930-luvun alkuun saakka, jolloin mukaan tuli suomalainen katekeetta Albert Keskitalo. Vuonna 1925 valtuuston puheenjohtajana oli O. J. Guttorm, joka lienee ollut Outakosken opettaja Josef Guttorm (nimikirjaimet saamelaisittain muodosta Ovllä-Jovsset eli Olanpoika Josef). Utsjoen kirkonarkisto KI:1. OMA; Utsjoen piirin nimismiehen arkisto EIIId:1. OMA.

¹⁰ Sivistysvaliokunta talousvaliokunnalle 30.10.1925. Liite talousvaliok. mietintöön n:o 5 lapinkielisen väestön taloudellisen ja sivistyksellisen tilan kohottamista koskevan anomusehdotuksen johdosta 25.11.1925. Asiakirjat V. VP 1925; Talousvaliok. mietintö n:o 5 lapinkielisen väestön taloudellisen ja sivistyksellisen tilan kohottamista koskevan anomusehdotuksen johdosta 25.11.1925. Asiakirjat V. VP 1925; *Rovaniemi* 18.2. ja 26.2.1926.

¹¹ Esim. Juhani Ahola, ”Utsjoen kysymys”. *Rovaniemi* 19.6.1926; O. J. G., ”Utsjoen eristäytymispyrkimykset y.m. kirjoitusten johdosta”. *Rovaniemi* 19.6.1926; ”Yllä olevan kirjoituksen johdosta” (toimituksen huomautus). *Rovaniemi* 19.6.1926; ”Utsjoen kirje”. *Lapin Kansa* 20.11.1928; ”Lappalaisväestön ja kielellisten oikeuksien puolesta”. *Lapin Kansa* 21.9.1929.

kansakoululaitoksenkin suunnitelmissa korostettiin saamenkielisen opetuksen merkitystä.¹²

Käytännössä erityisoikeudet eivät kuitenkaan toteutuneet ainakaan saamelaisten suhteen. Tämä tuli esille vuonna 1929 lehdistödebatissa, joka oli tavallaan lähtölaulus Lapin Sivistysseuran perustamiselle. Inarin kirkkoherra Tuomo Itkonen väitti Suomen valtion ”sortavan” saamelaisia, kun se ei järjestänyt näille äidinkielistä opetusta. Kouluneuvos Alfred Salmela kielsi sortoajatuksen kokonaan vetoamalla olemassa olevaan lainsäädäntöön eli oppivelvollisuuslakiin (1921), jossa ei hänen mukaansa ollut esteitä vähemmistön äidinkielisen opetuksen kehittämiseksi. Salmelan mukaan tilanne Suomessa oli täysin toinen kuin Norjassa ja Ruotsissa.¹³

Seuranneessa keskustelussa Itkosen kannattajat toivat esille lukuisia esimerkkejä siitä, että saamenkielinen opetus ei toteutunut muualla kuin Outakoskella. Salmelan kannattajat taas arvostelivat ”itkoslaisia” turhasta valittamisesta ja kehottivat tekemään aloitteita. Sekä virallisia että epävirallisia ehdotuksia syntyi koko joukko, mutta viranomaisilla ja julkisessa keskustelussa oli vahvat perustelut niiden hylkäämiseksi tai unohtamiseksi.

Vasta-argumenttien mukaan saamelaisväestö oli liian pieni ja asui liian harvassa, jotta lain suomat edut olisivat voineet tulla kysymykseen. Koska saamen ”murteita” eli kieliä oli monia, oli väärin asettaa mitään niistä etusijalle – siksi mitään niistä ei voinut ruveta kehittämään koulukielenä. Saamelaisluokkien tai -koulujen käytännön järjestelyjä pidettiin vaivalloisina ja kalliina – etenkin kun saamenkielisistä opettajista ja opetusmateriaalista oli puute. Sitä paitsi saamelaiset eivät kuulemma edes välttämättä halunneet saamen kieltä opetettavan kouluissa. Koko debatin ainoaksi käytännön seuraukseksi jäi se, että Kouluhallitus valtuutti Itkosen itsensä laatimaan saamenkielisen aapisen – tosin omalla kustannuksellaan!¹⁴

Julkisessa sanassa käytettiin saamen kielen kehittämistä vastaan myös perusteluja, joita viranomaiset eivät sanoneet julki. Niiden mukaan saamen kieli oli katoava

---

¹² Saamelaisia koskeva suopeus saattoi nousta suomalaisten omista kansallisista kokemuksista sorrettuna kansanosana venäläisvallan alla. Piispat Gustaf Johansson ja J. R. Koskimies korostivat tätä seikkaa asettuessaan tukemaan saamen kielen asemaa, samalla kun he tietoisesti asettivat vastalauseensa Norjan ja Ruotsin piispojen kielipolitiikalle. Tältä pohjalta vähemmistöjen oikeudet pyrittiin ottamaan huomioon myös pitkään valmistellussa oppivelvollisuuslaissa vuonna 1921. Siinä Suomen vähemmistöille annettiin periaatteessa erityisoikeuksia äidinkielisen opetuksen järjestämiseen. Ks. Hannu Mustakallio, *Pohjoinen hiippakunta. Kuopion-Oulun hiippakunnan historia 1850–1939*. Helsinki 2009, 280–288, 427–450.

¹³ A. Salmela, ”Kielellisten vähemmistöjen kansakoulu”. *Uusi Suomi* 28.12.1928; Tuomo Itkonen, ”Suomalaisuus ja lapinkielinen vähemmistö”. *Uusi Suomi* 4.4.1929; A. Salmela, ”Kansakoululaitos ei sorra ketään kielellisesti”. *Rovaniemi* 16.4.1929; Tuomo Itkonen, *Pippinä ja pappina*. Helsinki 1970, 307–313.

¹⁴ Lauri A. Yrjö-Koskinen, ”Sortaako vapaa Suomi lappalaisia?”. *Uusi Suomi* 9.4.1929; Frans Äimä, ”Lappalaisten suomalaistuminen”. *Uusi Suomi* 11.4.1929; ”Lappalaisten äidinkielinen koulunkäynti”. *Uusi Suomi* 9.4.1929; E. N. Manninen, ”Lappalaista ei ole tarvis sortaa, se sortuu itsestään”. *Rovaniemi* 27.4.1929; Tuomo Itkonen, ”Lappalaisuuden ei ole tarvis sortaa”. *Rovaniemi* 11.5.1929; Uula Sarre, ”Missä määrin lappalainen häpeää syntyperäänsä?”. *Lapin Kansa* 30.4.1929.

kieli, jonka kehittämiseen käytetyt varat olivat hukkaan heitettyjä. Taustalla oli kulttuuriteoreettinen ajatus, että lappalaiskansaa ”jutaa kohti kuolemaansa”, joten saamelaisienkin ainoa mahdollisuus selviytyä oli omaksua suomalainen kulttuuri. Rotu- tai kulttuuriteoreettisilla perusteluilla asenteet saatiin kuulostamaan tieteellisesti päteviltä ja ainoilta vaihtoehdoilta.¹⁵ Lapin Sivistysseuran syntyminen oli myös reaktio tämäntyyppisiä asenteita vastaan.

”Onhan tehtävämme tavallaan pelastaa kokonainen kansa...”

Lapin Sivistysseuran voi sanoa saaneen alkunsa lääkärin vastaanotolta. Helsingissä loppusyksystä 1932 vierailut Inarin kirkkoherra Tuomo Itkonen joutui Mehiläiseen lääkäri M. J. Mustakallion tutkittavaksi. Saamenkielisen aapisensa kanssa tuskaileva Itkonen näyttää kärsineen stressioireista, mutta keskustelun myötä lääkärikin innostui saamelaisasiasta. Kaksikko päätti kutsua koolle valmistelevan kokouksen, jossa haluttiin punnita suomalaisen sivistyneistön halu tukea ja auttaa saamelaisväestöä. Paikalle ilmaantui yli 30 henkeä.¹⁶

Tiettyä ironiaa oli siinä, että Lapin Sivistysseura (Sami Čuvgetusseärvi), jonka tavoitteeksi asetettiin ”suurempien kehitysmahdollisuuksien hankkiminen lappalaisille omaperäiseltä pohjalta”, syntyi Helsingin yliopiston anatomisella laitoksella. Se ei sinällään viitannut rotuteoreettisiin tai edes erityisen tieteellisiin lähtökohtiin, sillä professori Väinö Lassila halusi antaa laitokseltaan tilat kokousväen käyttöön. Tausta-ajatuksena Lassilalla lienee kuitenkin ollut saada seuralta taustatukea suunnitteilla olevalle hankkeelle antropologisen retkikunnan lähettämiseksi Lappiin.

Valmistelevan kokouksen avaaja, tohtori Mustakallio, oli laatinut saman päivän *Helsingin Sanomiin* ohjelmanjulistuksen saamen kielen merkityksestä. Sitä, että komiteaa kieliasian pohtimiseksi ei ollut saatu asetettua, puhuja piti esimerkkinä siitä, miten välinpitämättömästi suomalaiset suhtautuivat saamelaisien sivistystarpeisiin. Kirjoitus heijasteli vahvasti toisen koollekutsujan, kirkkoherra Itkosen näkemyksiä. Tällä oli seuran perustajana oma poro ojassa sikäli, että hänen suurin kiinnostuksensa kohdistui aapisen julkaisemiseen.¹⁷

Mustakallio korosti myös kirkon roolia saamelaiskysymyksessä. Hänen mielestään esimerkiksi teologinen tiedekunta ei ollut tehnyt mitään saamen kielen hyväksi. Se oli laiminlyönyt pappien saamen kielen taidon, vaikka varoja oli kyllä riittänyt

¹⁵ Ks. Veli-Pekka Lehtola, ”Alempi rotu, katoava kansa? Saamelaiset ja sosiaalidarwinismi 1920- ja 1930-luvun kirjallisuudessa”. *Faravid* 17/93. Oulu 1995; Pekka Isaksson, *Kumma kuvajainen. Rasismi rotututkimuksessa, rotuteorioiden saamelaiset ja suomalainen fyysinen antropologia*. Inari 2000, 178–306.

¹⁶ Itkonen 1970, 325–326. Perustamisesta ja Lapin Sivistysseuran vaiheista ks. myös ”Sami Čuvgetusseärvi 25-jahkasaš.” *Sabmelaš* 1–2/1958; Aikio 1984, 13–15.

¹⁷ Itkonen 1970, 325–326.

”erinäisten neekeriheimojen kirjallisuuden hyväksi jne”. Viittaus ”neekereihin” oli erikoinen sikäli, että Mustakallion omat vanhemmat olivat mukana lähetystyössä.¹⁸

Professori Kyösti Haataja, Maanmittaushallituksen aiempi pääjohtaja, toi sähköä kokoukseen kytkemällä seuran rajapoliittisiin keskusteluihin. Hänen mielestään oli tarpeen vahvistaa itsenäisen Suomen epävarmoja rajoja ja kytkeä saamelaisia kiinteämmin valtakunnan yhteyteen: ”Suomi on lappalaisille vieras. Niinpä esimerkiksi Utsjoen lappalaisten keskuudessa on havaittavissa lappalaista separatismia.” Haatajan mielestä saamelaisia ei kuitenkaan pitänyt vetää mukaan ”pakollisilla käännystoimenpiteillä”.

Haatajan mielestä ”lappalainen separatismi” ei ollut yhdentekevä asia, koska Norja käytti sitä hyväkseen tavoitellessaan kulttuurihegemoniaa Jäämeren rannikolla. Esimerkkinä tästä oli norjalaisten suunnittelema tieteellinen retkikunta Kuolan niemimaalle. Haatajan mielestä oli ”pakko kehottaa suomalaisia tarkoin seuraamaan, mitä läntisenkin rajan takana meistä ajatellaan ja lausutaan sekä olemaan valmiina puolustamaan oikeuksia”. Ei ollut vaarallista kehittää kieltä ja kulttuuria, ”mutta se on meille vaarallista, että lappalaiset ovat vihamielisiä Suomelle”.

Itkonen, joka itse oli kutsunut Haatajan paikalle, puuttui kärkevästi tämän puheen- vuoroon. Hän tokaisi: ”Usein ne henkilöt, jotka vastustavat kaikkia lappalaisten ja lappalaisuuden säilyttämispyrkimyksiä, vetoavat poliittisiin syihin.” Itkosta lienee ärsyttänyt Haatajan holhoava asenne saamelaisiin. Hän julisti uhmakkaasti: ”He [lappalaiset] ovat omalla työllään ja omilla varoillaan toimeentulevaa kansaa, joka veroja maksavana nykyään elättää esimerkiksi Inarin kunnassa työttömiä suomalaisia.” Näitä kansalaisiaan Suomen esivallan oli tuettava seuran ehdottaman kieli- ja julkaisupolitiikan avulla.¹⁹

Lapin Sivistysseura perustettiin Helsingissä 11. joulukuuta 1932. Ensimmäisen hallituksen puheenjohtajaksi tuli Väinö Lassila ja sihteeriksi kielitieteen professori Paavo Ravila. Jäseniksi valittiin professori Frans Äimä sekä tohtorit T. I. Itkonen ja M. J. Mustakallio. Seura oli lähtökohdiltaan siis akateeminen, suomalainen²⁰ ja miehinen²¹. Sen kotipaikaksi määriteltiin Helsingin kaupunki. Itkonen ei kuitenkaan

¹⁸ Valmistelevan kokouksen ptk 27.11.1932. Lapin Sivistysseuran arkisto (LSSA), Kansio 33. Kansallisarkisto (KA); Itkonen 1970, 326.

¹⁹ Valmistelevan kok. ptk 27.11.1932. LSSA, Kansio 33. KA.

²⁰ Saamelaisia ei toiminut seuran hallituksessa ennen vuotta 1948, ks. ”Lapin Sivistysseuran hallitus 1932–1982”, lista teoksessa *Bálggis - Polku Sámi Čuvgehussearvvi 1932–1982 Lapin Sivistysseura*. Helsinki 1984, 113–115. Ensimmäinen saamelainen hallituksen jäsen oli J. E. Jomppanen kaudella 1948–49. Puheenjohtajistossa ensimmäinen saamelainen oli Oula Näkkäläjärvi varapuheenjohtajana vuonna 1970 ja puheenjohtajana Johannes Helander vuosina 1973–79.

²¹ Ensimmäinen seuran hallintoon osallistunut nainen oli Syysjärven nuorisoseuran sihteeriksi vuonna 1936 valittu Maria Mattus. Ensimmäinen naisjäsen Lapin Sivistysseuran hallituksessa oli Lempi Kena-Wickstrand vuosina 1948–59. ”Lapin Sivistysseuran hallitus 1932–1982”, ks. *Bálggis - Polku* 1984, 113–115.

saanut mukaan toimintaan poliitikkoja ja valtion virkamiehiä lukuun ottamatta kansanedustaja Lauri Kajjalaista.²²

Professori Lassila alusti seuran tavoitteista:

*Onhan meidän tehtävämme tavallaan pelastaa kokonainen kansa, jonka elämä on vaarassa ja jolla kansalla kuitenkin on mitä parhaimpia ominaisuuksia, joiden säilyminen ja edelleen kehittyminen olisi mitä tärkeintä. Olen varma siitä, että kaikki seuran perustajat ovat todella lähteneet täysin epäitsekäistä pyrkimyksistä auttaa kansaa, jota kohtaan on niin paljon rikottu ja jolle sen tähden ollaan myös niin paljon velkaa.*²³

Ehkä Haatajan poliittisuuden pelästyttäminä osallistujat korostivat Lapin Sivistysseuran käytännöllisiä tavoitteita, kuten julkaisu-, kurssi- ja tutkimustoimintaa. Seura päätti esittää Suomen hallitukselle ohjelman lähivuosien toiminnaksi saamelaisasiassa. Tärkeintä oli saada julkaistuksi saamenkielistä kirjallisuutta valtion kustannuksella. Saamenkielisen aapisen lisäksi seura halusi perustaa saamenkielisen sanomalehden. Saamen kielen taitoa esitettiin vaatimukseksi Lapissa toimiville sairaanhoitajille ja papeille.²⁴

Seuran ensimmäisiä käytännön toimia oli organisoida tieteellisen retkikunnan matka saamelaisalueelle vuonna 1933. Valtion myöntämällä apurahalla tehtiin antropologisia (professori Lassila ja tohtori Y. T. Roschier) ja kielitieteellisiä (tohtori Ravila) kenttätutkimuksia koltta-alueella ja Inarissa. Saamelaisten terveydentilasta saatiin nyt realistisempi kuva kuin aiemmin. Ravila puolestaan tutki Norjan pohjoissaamen soveltuvuutta Suomen puolen kirjakieleksi, mutta päätyi lopulta kehittämään Suomeen oman kirjoitustavan, niin sanotun Lapin sivistysseuran ortografian.²⁵

Seura painotti saamelaisten innostamista omaehtoiseen toimintaan, mutta sen sijainti Helsingissä kaukana saamelaisista ei luonut siihen parhaita edellytyksiä. Jotkin alkuajan hankkeet olivat omiaan jopa lisäämään epäluuloja seuraa kohtaan. Vuoden 1934 antropologinen retkikunta, jota johti professori ja seuran puheenjohtaja Lassila, kaivoi Inarin hautuumaasaaresta kaikkiaan 70 luurankoa tieteellistä tutkimusta varten.²⁶ Tuomo Itkonen kertoo kaivausten aiheuttaneen inarinsaamelaisten keskuudessa suurta mielipahaa.²⁷

Arvostelijoita löytyi myös suomalaiskansallisista piireistä. Utsjoen entinen nimismies, Oulun piirin poliisipäällikkö E. N. Manninen piti Haatajan tavoin seuran

²² “Lapin Sivistysseuran hallitus 1932–1982”, ks. *Bálggis - Polku* 1984, 113–115; Itkonen 1970, 325–326. Ravilan jälkeen sihteerinä toimivat V. I. Mikkonen (1933), Erkki Itkonen (1933–37) ja E. Mikkola (1938–39), kunnes sihteeriksi tuli Karl Nickul (1940–1970).

²³ Perust. kok. ptk 11.12.1932. LSSA. KA.

²⁴ Väliaikaisen toimikunnan ptk 13.12.1932. LSSA. KA; Aikio 1984, 29.

²⁵ LSS:n vuosikertomukset 1933–34. LSSA. KA.

²⁶ LSS:n vuosikertomus 1934. LSSA. KA.

²⁷ Itkonen 1970, 331–332.

toimintaa poliittisesti vaarallisena rajaseudun hankkeena. Hän pilkkasi ehdotettuja toimenpiteitä saamen kielen ”keinotekoiseksi elvyttämiseksi”. Hänestä pienen Suomen kansan ei kannattanut hajottaa voimiaan monen kielen tukemiseen.²⁸

Lassilan mielestä yritys mustamaalata seuran tavoitteita oli naurettava, koska seuran ainoana tarkoituksena oli ”edistää lappalaisten terveydentilaa sekä levittää lapinkielistä kirjallisuutta”. Ilmeisesti myös muunlaista palautetta oli tullut, koska Lassila huomautti: ”- - - semmoinen käsitys, että lappalaiset olisivat degeneroitunut ja surkastunut kansa, jonka hyväksi ei kannata mitään sivistystyötä tehdä, on peräti väärä”.²⁹

Voi olla, että Lassila joutui miettimään myös oman toimintansa perusteita, sillä juuri vuosina 1934–1935 hänen maailmankatsomuksessaan näyttää tapahtuneen käänne. Ihmisoikeusliikkeen aktiivina hän alkoi julkisesti vastustaa yksinkertaistettuja rotuoppeja, joita esimerkiksi natsi-Saksassa käytettiin poliittisina argumentteina. Myös tiedemiehenä hän suhtautui epäillen rotutieteelliseen tutkimukseen, joka näytti ajautuneen umpikujaan.³⁰

Lapin Sivistysseuran tärkeimpiä aloitteita oli saada saamenkielisille lapsille mahdollisuus opiskella yhtenä oppiaineena äidinkieltään. Seura teki asiasta anomuksen opetusministeriölle vuonna 1932. Se pyysi muuttamaan Lapissa toimivien kansakoulujen opetussuunnitelmaa niin, että saamenkieliset tunnit olisivat mahdollisia. Lisäksi se toivoi, että muissakin oppiaineissa, kuten käsitöissä ja terveysopissa, otettaisiin aiempaa paremmin huomioon paikalliset ja kansalliset (siis etniset) näkökohdat.

Ehdotusta seuraava prosessi oli kuvaava. Opetusministeriö pyysi lausuntoa Kouluhallitukselta, joka lähetti asiasta kyselyt Lapin koulujen johtokunnille ja Lapin piirin kansakoulujen tarkastajalle, Antti Hämäläiselle. Tämän perustelut toistivat tuttuja näkemyksiä. Koska kaikki johtokunnat eivät olleet asialle myönteisiä, saamenkielistä opetusta ei voinut ”pakottaa” yhteenkään niistä. Vaikka Sivistysseura oli anonut mahdollisuutta saamenkieliseen opiskeluun saamelaislapsille, tarkastaja vetosi siihen, että kouluilla oli myös suomalaisia oppilaita. Jos oppilaat osasivat suomea, niin he eivät tarkastajan mukaan tarvitse saamenkielistä opetusta. Sen lisäksi tarkastaja oli sitä mieltä, että yhtä saamen kieltä ja kirjoitustapaa ei voinut nostaa muiden yläpuolelle.

Ratkaisuksi Lapin oma kansakoulutarkastaja ehdotti opetusministeriölle pitkän linjan suunnitelmaa, jonka lähtökohtana oli uuden, kalliin koulun rakentaminen. Sitä tosin ei voinut tehdä ennen kuin olisi varmistettu, että koululle saataisiin (inarin)saamelainen opettaja sekä vaadittava saamenkielinen oppikirja. Ei ollut ihme, että Lapin

²⁸ E. N. Manninen, ”Lapin sarja VI: Lappalaispolitiikkaa”. *Helsingin Sanomat* 5.8.1933; Itkonen 1970, 329; ”Lappalaispolitiikkaa. Oikaisua kaipaava kohta ’Lapin sarjassa’”. *Helsingin Sanomat* 7.8.1933; LSS:n hallituksen kokous 23.8.1933. LSSA. KA.

²⁹ LSS:n vuosikokouksen ptk 28.3.1934. LSSA. KA.

³⁰ Isaksson 2000, 302–306.

Sivistysseuran aloite hylättiin opetusministeriössä, olihan perusteet siihen antanut Lapin piirin oma asiantuntija.³¹

Saamen kielen edistämisestä ”kulttuuriprobleemiin”

Lapin Sivistysseuran yhteys saamelaisiin alkoi muuttua elävämmäksi vuonna 1934, kun se perusti saamenkielisen *Sabmelaš* [Saamelainen] -lehden. Siitä tuli seuran huomattavin ja pysyvin saavutus, sillä lehti eli yli 60 vuotta. Erkki Itkosen kirjoittama pääkirjoitus avausnumerossa muistutti, että suomalaiset naapurit halusivat pitää huolta kielisukulaisistaan (*kiella-sogalažžak*). Lehti korosti kristillisiä arvoja ja saamen kielen asemaa. Se pyrki kohottamaan saamelaisten yhteishenkeä julkaisemalla ensi töikseen Isak Saban laatiman kansallislaulun (*Sami-soga lavla*), joka päättyi uhmakkaaseen huudahdukseen: ”Muistakaa esivanhempien sana: Saamenmaa saamelaisille!”³²

Sabmelaš-lehdestä muodostui saamelaisille tärkeä kanava yhteisten asioiden julkiseksi pohtimiseksi jo 1930-luvulla. Enemmän kuin tietoisena kansallishengen nostattajana se toimi saamelaisille tiedonvälittäjänä ja kertomisen kanavana. Siihen kirjoitettiin niin uutisia Tenojoen jäidenlähdestä kuin runoja ja novellejakin. Saamelaisia koskevien asioiden lisäksi lehti antoi yleisempääkin ymmärrystä maailman asioista ja laajensi ajattelutapaa. Se innosti saamelaisia lukemaan äidinkielellään muutakin kirjallisuutta kuin Raamattua ja virsikirjaa.³³

Lapin Sivistysseuran julkaisutoiminta oli vilkasta, sillä vuoteen 1945 mennessä se kustansi 14 saamelaisiin liittyvää julkaisua sekä saameksi että suomeksi. Sarjan avasi teos, josta koko seuran toiminta oli periaatteessa lähtenyt liikkeelle: Tuomo Itkosen *Samigiel Abis*. Hengellisiin julkaisuihin sisältyi hartauskirja inarinsaameksi, virsikirja pohjoissaameksi sekä kaksi saamelaisen saarnamiehen U. P. Porsangerin kirjasta.³⁴ Seuran valistukselliseen julkaisulinjaan kuului saamenkielinen terveysopas.³⁵

Uutta saamelaista kaunokirjallisuutta edusti Hans Aslak Guttormin runo- ja novellikokoelma *Koccam spalli – Tivtak ja maidnasak* (1940), joka rahanpuutteen takia ilmestyi lyhenneltynä!³⁶ Tärkeä julkaisumuoto oli myös suomenkielinen valistus- ja tutkimuskirjoitusten sarja. Kolttakulttuurin tulevaisuus oli suurena huolenaiheena, mutta myös saamelaisten oikeushistoria näkyi esimerkiksi J. J. Mikkolan toimitta-

³¹ *Lapin Kansa* 13.5.1933.

³² ”Sabmelažžak ja Sami Čuvgehusseärvi.” *Sabmelaš* 1/1934, 1–2.

³³ Myöhempiä arvioita otsikolla ”Maid Sabmelaš-pladi lohkkik callek” [Mitä Sabmelaš-lehden lukijat kirjoittavat] kirjoittaneet Jouni Länsman ja Iisakki Paadar teoksessa *Tavvggai vuoldi. Avvukirji Sabmelaš-pladi 25-jahkasaš älmmustuvvama keäžild*. Helsinki–Inari 1959.

³⁴ Lapin Sivistysseuran julkaisuja n:o 1, 4, 7 sekä 15–16.

³⁵ Lapin Sivistysseuran julkaisuja n:o 6 ja 11; Aikio 1984, 30; Katsaus 1937, 6–8.

³⁶ *Sabmelaš* 1/1937, 2.

massa *Kolttakylän arkistossa* (1941). Alkuaikoina seura julkaisi neljä T. I. Itkosen tutkielmaa saamelaiden kulttuurihistoriasta, samoin kuin Tuomo Itkosen kirkkohistoriallisen tutkimuksen *Keminlapin apostolit*.³⁷

Lapin Sivistysseuran pyrkimys aktivoida saamelaisia ”omaperäiseen” toimintaan tuotti tulosta kesällä 1935, kun Helsingissä asuva Johan Nuorgam palasi saamansa apurahan turvin kotiseudulleen Pohjois-Inariin ja perusti Syysjärven nuorisoseuran. Se oli ensimmäinen täysin saamelainen yhdistys Suomessa, joskin se syntyi Lapin Sivistysseuran haaraosastona. Perustavaan kokoukseen osallistui kolmisenkymmentä henkeä, siis yhtä paljon kuin pääseuran ensimmäiseen kokoukseen Helsingissä. Seura alkoi järjestää suosittuja esitelmätilaisuuksia ja illanviettoja, mutta sen toiminta tyrehtyi, kun Nuorgam palasi Helsinkiin.³⁸

Vielä kunnianhimoisempi yritys antaa saamelaisille mahdollisuuksia itse järjestää toimintojaan oli niin sanottu Suonikylän suojeluhanke, johon seura tuli mukaan 1930-luvun alkupuolella erityisesti Karl Nickulin välityksellä. Tämä oli toiminut maanmittarina Petsamossa ja alkanut jo 1930-luvun alussa ottaa kantaa kolttakulttuurin uhanalaiseen asemaan suomalaisen yhteiskunnan puristuksessa.³⁹

Koltat itse olivat alkujaan ottaneet suojeluajatuksen esille vuonna 1930, jolloin kyläkokous teki sisäministerille anomuksen sobbarin (kolttakokouksen) kaltaisen itsehallinnon järjestämisestä viralliseksi elimeksi suomalaiseen hallintojärjestelmään. Ehdotus laajeni Utsjoen kunnanvaltuuston aiemman esityksen kaltaiseksi vaatimukseksi siitä, että suomalaisen uudisasutuksen leviämistä Suonikylän koltta-alueelle oli rajoitettava.⁴⁰

Vuonna 1925 säädetty Petsamon asutuslaki, joka suosi suomalaisten uudisasutusta, ei vielä ulottunut Suonikylään. Sen kielteiset vaikutukset olivat kuitenkin ennustettavissa, sillä Petsamon kaksi muuta kolttasijdiä eli -lapinkylää oli jo ajautunut vakavaan kriisiin. Nickul ajoi kolttien itsehallintohanketta eteenpäin sisäasiainministeriössä, joka teki virallisen aloitteen Suonikylän erottamiseksi Petsamon asutuslain ulkopuolelle.⁴¹

³⁷ Lapin Sivistysseuran julkaisuja n:o 9–10 ja 12–14.

³⁸ Syysjärven nuorisoseuran perust. kokouksen ptk 7.6.1936. Liite, LSS:n hall. ptk 2.10.1936. LSSA, KA; ”Lapin Sivistysseuran hallituksen jäsenet” ks. *Bálggis - Polku* 1984, 113–114; ”Nuorai seärvi rakkaduvvum Anar Čoavčesjavrai.” *Sabmelaš* 3/1936, 3; Syysjärven ns:n vuosikertomus 1936. LSS:n hall. ptk 2.10.1936. LSSA, KA; ks. myös Aikio 1984, 31.

³⁹ Nickulin henkilöstä ja toiminnasta ks. Veli-Pekka Lehtola, *Nickul – rauhan kansa, rauhan mies*. Inari 2000.

⁴⁰ Ptk Suonikylän uuden talvikylän kolttain kokouksesta 12.12.1930. Petsamon kihlakunnan kruununvoudin arkisto (PKKA) BI:45. Oulun maakunta-arkisto (OMA); Petsamon kihlakunnan kruununvouti Oulun läänin maaherralle 9.5.1932. PKKA BI:45. OMA. Vrt. Jaakko Peltomaa, ”Matti Sverloff kokoaa kolttien historiaa. Tsaarivalta turvasi kolttille oikeudet, jopa munkit häädettiin kalavesiltä”. *Lapin Kansa* 9.12.1997; Suojelualuehankkeesta tarkemmin ks. Veli-Pekka Lehtola, ”Petsamon koltta-saamelaiset”. Turjanmeren maa. Petsamon historia 1920–1944. Toim. Jouko Vahtola ja Samuli Onnela. Rovaniemi 1999, 157–163.

⁴¹ Tarkemmin Lehtola 1999, 159.

Asutushallitus ja Maanmittaushallitus, samoin kuin Oulun läänin maaherra, suhtautuivat hankkeeseen positiivisesti. Sen sijaan paikalliset hallintoviranomaiset olivat sille nihkeitä. Petsamon kunnanvaltuusto ei halunnut alueelle minkäänlaisia erikoismääräyksiä. Samoin Metsähallitus halusi jäädyttää koko hankkeen. Sen mielestä mahdollisten luonnonrikkauksien löytyminen oikeutti suomalaiset tunkeutumaan alueelle.⁴²

Kun asian käsittely viranomaisissa tuntui pysähtyvän, Lapin Sivistysseura alkoi vuonna 1935 viedä sitä eteenpäin. Seura laajensi Suonikylän kysymyksen periaatteelliseksi ongelmaksi, ”kulttuuriprobleemiksi”, jossa oli kyse koko saamelaisen kulttuurin suojelusta koskevista periaatteista. Esimerkiksi Nickul haki kolttien tilanteeseen vertailukohtaa jopa Yhdysvalloista kysymällä julkisesti: ”Miten käy Suomen ’intiaanien’?” Sivistysseura aloitti myös kampanjan saadakseen tukea ulkomaisilta tiedemiehiltä, instituuteilta ja tieteellisiltä seuroilta.⁴³

Hanke koki vakavan takaiskun, kun sen suunnittelu siirrettiin maatalousministeriön alaisen Lapin komitean (1935–1938) käsiteltäväksi. Lapin komitea edusti juuri niitä arvoja kolttien etujen kannalta, joita suojeluehdotus vastusti. Mietinnössään se kyllä kannatti erillisalueen muodostamista tietyin ehdoin. Suonikyläläisillä tuli olla yksinomainen oikeus kalastukseen alueensa vesissä lukuun ottamatta Luttojokea.

Komitea jätti kuitenkin kaikki ovet auki Suonikylän myöhemmälle hyötykäytölle. Asutuslakeja ei sovellettaisi, paitsi jos maatalousministeriö antaisi siihen luvan. Samoin komitea korosti sitä, että kolttia oli rohkaistava asettumaan kiinteästi asumaan alueillaan ja siten saatava erämaa ”asutetuksi”. Valtion avustuksia oli saatava kiinteiden asumusten rakentamiseen sekä peltojen ja niittyjen raivaamiseen.⁴⁴

Keskustelu Suonikylän suojeluajatuksista kärjistyivät vuosina 1937–1938. Kansainvälisten vetoomusten vastapainona paikallinen väestö oli tiukasti hanketta vastaan. Suunnitellun suojelualueen arveltiin edistävän vain ”kolttien juopottelua” ja heidän joutumistaan yhteiskunnan eläteiksi maantieverren kolttain lailla. Lapin Sivistysseuraa arvosteltiin taas siitä, että se halusi eristää kolttakulttuurin.⁴⁵

Seura torjui ajatuksen museoimisesta ja totesi, että se ei halunnut rajoittaa ulkopuolisia vaikutteita suoraviivaisesti vain siksi, että kolttien ”aitous” kärsisi. Sen sijaan se piti selvänä, että kolttien toimeentulon edellytykset pohjautuivat heidän omaan kulttuurimuotoonsa, joka oli kehittynyt pohjoisen karuissa olosuhteissa. Seura ei haitkailut palaamista idylliin, josta suomalainen vaikutus olisi väkisin kitketty pois. Sen sijaan tarkoitus oli antaa koltille ”kaikki mahdollisuudet kehittyä ja että tämä kehitys

⁴² Petsamon kihlakunnan kruununvouti Oulun läänin maaherralle 9.5.1932. PKKA BI:45. OMA.

⁴³ Kampanjasta tarkemmin ks. Lehtola 2000, 66–71. Myös esim. Karl Nickul, ”Kuinka käy Suomen ’intiaanien’?”. *Suomen Kuvalehti* 17/1937.

⁴⁴ Lapin taloudellinen komitea maatalousministeriölle 30.6.1937. Lapin komitean arkisto (LKA). KA.

⁴⁵ *Helsingin Sanomat* 17.7.1938.

saisi tapahtua heidän omalla lappalaisella linjallaan”. Kolttien tasa-arvoisuus oli tunustettava niin laajasti, että heidän erikoislaatussa otettaisiin huomioon.⁴⁶

Kun Lapin lääni aloitti vuonna 1938 toimintansa erillään Oulun läänistä, Kaarlo Hillilästä tuli maaherra. Hän oli Nickulin lapsuudentoveri ja tuttu, joten tämä lienee vaikuttanut siihen, että samana keväänä – suonikyläläisten ollessa vielä talvikylässä – maaherra kutsui koolle sobbarin kokouksen selittämään viranomaisille perinteisiä oikeuksiaan. Kolttille kuuluvien vesien ja maiden oikeudet eivät olleet yksityiskohdissaan Suomen viranomaisten tiedossa. Siksi kokous kävi eri sukujen ja perheiden nautinta-alueet läpi yksi kerrallaan.⁴⁷

Suonikylän suojeluhankkeen täytäntöön panolle oli näin luotu virallinen pohja. Lapin lääninhallituksen lausunto suojelualueesta tiesi kuitenkin odottamatonta käännettä. Lääninhallituksen käsitys kolttien tulevaisuudesta oli se, että ”- - on pakko ryhtyä saattamaan heidän olonsa ja elämänsä valtakunnan lakien mukaiseksi, samalla turvaten heille mahdollisuus hankkia toimeentulonsa tähän asti harjoittamiensa elinkeinojen turvin”. Sen mukaan ei ollut valtion eikä kolttienkaan etujen mukaista luoda rajaseudulle eristettyä aluetta ja ”epämääräisin oikeuksin varustettua väestöryhmää”.

Niinpä lääninhallitus vastustaakin jyrkästi tällaisen yksinomaan kolttia varaten varatun alueen järjestämistä. Edelleen lääninhallitus katsoo, ettei ole mitään syytä vakavasti ajatella ehdotuksia sobbareista, joita asiakirjoissa näkyy, ei myöskään sallia mitään poikkeuksia valtakunnassa voimassaoleviin siviili- tai rikosoikeudellisiin säännöksiin. Voimassaolevien lakien puitteissa pitäkööt koltat kernaasti erikoistapansa, mutta lakien vastaisten tapojen legalisoimista ei voida ajatella.

Lääninhallitus asetti siis Suomen lait kolttien vanhojen oikeuksien yläpuolelle. Se ehdotti kolttien siirtymistä kiinteään asutukseen asutustilojen avulla vähintään 25 vuoden aikana, jolloin vuotuiskierto tulisi lopettaa. Lääninhallitus totesi: ”Kun nämä tilat on saatu muodostetuksi, olisi asutustoimintaa Suonikylässä edelleen jatkettava ja asutustiloja tavallisessa järjestyksessä muodostettava ja niille asukkaiksi otettava tavallisin ehdoin niin hyvin kolttia kuin suomalaisiakin.”⁴⁸

Lapin lääninhallitus leikkasi lausunnollaan kerralla poikki sen myötämielisyyden, jota Oulun läänin maaherra oli osoittanut suojeluhankkeelle ennen Lapin läänin syntymistä. Sivistysseura ja Nickul jatkoivat vielä keskustelua julkisuudessa⁴⁹, mut-

⁴⁶ Promemoria Suonikylän territoriokysymyksestä ”Komitean Herroille Jäsenille”, ilm. Nickulin lausunto, alettiin käsitellä 25.11.1936. LKA. KA.

⁴⁷ Ptk kokouksesta Lapin läänin maaherran ja Suonikylän kolttien kesken 27.2.1938. Kaarlo Hillilän arkisto (KHA) D:7. OMA; Petsamon kruununvouti Lapin läänin maaherralle 30.4.1938. KHA D:7. OMA.

⁴⁸ Lapin läänin maaherra maatalousministeriölle 11.5.1938. KHA D:7. OMA.

⁴⁹ Esim. ”Suonikylän kysymyksestä vieläkin.” *Lapin Kansa* 19.7.1938

ta maatalousministeriö näyttää vetäneen Lapin lääninhallituksen lausunnosta omat johtopäätöksensä. Sen osalta asia oli käsitelty loppuun. Lapin Sivistysseurankin mahdolliset jatkotoimet loppuivat viimeistään vuonna 1939 alkaneen sodan myötä. Suonikyläläiset joutuivat jo talvisodan aikana evakkomatkalle, joka muuttui pysyväksi jatkosodan jälkeen. Lapin Sivistysseura oli jatkossakin vahvasti mukana kolttien tukemisessa – myös siinä vaiheessa, kun nämä vuosina 1945–1949 asutettiin Inarijärven ympäristöön.⁵⁰

”...tehdä itsensä tarpeettomaksi...”

Väinö Lassila toimi Lapin Sivistysseuran puheenjohtajana vuodet 1932–1938 ja professori Jaakko Keränen hänen seuraajanaan 1939–1956. Sihteereinä toimivat Paavo Ravilan ja V. I. Mikkosen lisäksi Erkki Itkonen ja E. Mikkola, kunnes Karl Nickulista vuonna 1940 tuli seuran pitkäaikainen sihteeri (vuoteen 1970 saakka). Nickul oli 1930- ja 1940-luvulla jopa näkyvämpi hahmo kuin puheenjohtajat. Seuran jäsenmäärä kipusi jo ensimmäisenä vuonna sataan. Viisi vuotta myöhemmin jäseniä oli 200 ja sodan jälkeen 500.⁵¹

Lapinystävien toimintaa kohtaan oli siis laajaa kiinnostusta, joka näkyi seuran järjestämissä tilaisuuksissa vuosikokousten yhteydessä tai Lapin poroviikolla 1936. Suomalaisille tiedottamisen lisäksi seura piti tärkeänä saamelaisien itsensä aktivoimista. Seura tuki saamelaisia nuoria jatko- ja ammattiopinnoissa järjestämällä esimerkiksi vapaaoppilaan paikat sekä sairaanhoitaja- että kättilökouluihin.⁵² Se jakoi avustuksia saamelaisnuorille, jotka olivat lähdössä seminaareihin tai kansanopistoihin. Eräs apurahan saajista oli Petter (Pekka) Lukkari, josta sotien jälkeen tuli opettaja saamelaisalueelle ja saamelaisliikkeen aktiivi.⁵³ Puheenjohtaja Väinö Lassila pohti vuonna 1937 Lapin Sivistysseuran vuosikokouksen juhlaesitelmässään:

Kun me tahdomme edistää lappalaisten omaperäistä kehitystä, niin se merkitsee, että me tunnustamme heidän oman kulttuurinsa kelvolliseksi pohjaksi yleisinhimilliselle kehitykselle. Tämä tunnustaminen ilmaiseksee mm. siinä, että katsomme sen kielen, jota he käyttävät keskinäisessä seurustelussa – kotona, tuntureilla ja järvillään – myös mahdolliseksi kirjallisesti viljeltäväksi.

⁵⁰ Ks. Veli-Pekka Lehtola, ”Kolttien asuttaminen Inariin 1944–49”. *Historiallinen aikakauskirja* 4/2009.

⁵¹ LSS:n vuosikokoukset 25.3.1933 ja 28.3.1934; vuosikertomukset 1932–1945. LSSA. KA; ”Lapin Sivistysseuran kunniajäsenet” ks. *Bälggis - Polku* 1984, 112. Halukkuus seuran pyörittämiseen oli aluksi vähäisempää, sillä ensimmäiseen vuosikokoukseen keväällä 1933 osallistui vain kymmenen henkeä. Tilanne parani, kun seura alkoi liittää kokousten yhteyteen esitelmätilaisuuksia, jotka vetivät hyvin väkeä.

⁵² LSS:n hall. ptk 4.9.1934. Ongelmana oli saada koulutukseen oppilaita. Vasta vuonna 1940 Marit Guttorm lähti seuran avustuksella kättilöopistoon. LSS:n hall. ptk:t 1938–44. LSSA. KA.

⁵³ LSS:n hall. ptk:t 1938–44. LSSA. KA.

- - - *Lappalaiset kulkekoot kehityksen mukana, valveutuneina, tietorikkaina kansanvaltaisen maan lappalaisina kansalaisina.*⁵⁴

Sihteeri Nickul luonnehti tehtävää myöhemmin jopa niin, että seuran tavoitteena oli tehdä itsensä tarpeettomaksi, kun saamelaiset alkaisivat hoitaa omia asioitaan.⁵⁵ Vuonna 1945 tämä näytti toteutuvan saamelaispolitiikassa, kun saamelaisten itsensä perustama järjestö Samii Litto (Saamelaisten yhdistys) perustettiin Alavieskassa. Vaikka nuoren saamelaisliikkeen radikaalimpi siipi näki Lapin Sivistysseuran hyvinkin kriittisessä valossa, yhteistoiminta tuotti myös hedelmää. Osoituksia siitä olivat saamelaislähetystön vierailu Helsingissä 1947 sekä Saamelaisasiain komitean toiminta vuosina 1949–1952.⁵⁶

Samii Litton ydinryhmä hajosi kuitenkin vuosina 1952–1953 henkilöriitoihin ja toiminta rajoittui muutamalle kapealle sektorille. Myös lähetystön ja komitean työn tulokset jäivät lopulta hyvin laihoiksi.⁵⁷ Saamelaisten oman aktiivisuuden voi nähdä törmänneen samaan ongelmaan, joka oli tullut tutuksi Lapin Sivistysseuralle jo 1930-luvulla. Vaikka ideoita ja ehdotuksia riitti, vain harvat johtivat myönteisiin tuloksiin. Suomalaisessa hallinnossa ei saatu aikaan johdonmukaista saamelaispolitiikkaa.

Pohjoismaiden saamelaispolitiikkoja vertaillut **Jukka Nyssönen** on nähnyt suomalaisen mallin erikoisuutena tasavertaisuusajatteluun liittyvän nurinkurisuuden. Sen mukaan kaikilla Suomen asukkailla piti olla samat oikeudet ja sama yhteiskunnallinen kohtelu eli kaikkien piti tulla Suomen valtion samanarvoiseksi ja yhtenäiseksi osaksi. Samanvertaisuus ei kuitenkaan sallinut erityisoikeuksia. Kun saamelaisille annettiin samat edellytykset hyvinvointiin ja elintason nousuun kuin kaikille muillekin, ei ollut mitään tarvetta erityiskohteluun.⁵⁸

Yhdenvertaisen kohtelun käänttöpuolena oli se, että saamelaisiin sovellettiin suomalaisen yhteiskunnan lähtökohtia ja arvomaailmaa. Saamelaisen kulttuurin omat perinteet ja käytännöt, jotka erosivat huomattavasti suomalaisista, jätettiin huomiotta. Vähemmistön oma kieli, omat kulttuuriperinteet ja yhteiskunnalliset järjestelmät eivät saaneet suojelua. Vaikka tähän ongelmaan kiinnittivät huomiota niin lapinystävät kuin saamelaisetkin aktiivit, meni vielä vuosikymmeniä hyväksyä ajatus siitä, että saamelaisten erityisoikeudet eivät uhanneet Suomen ”kansallisia etuja”.

⁵⁴ LSS:n vuosikokouksen ptk 28.11.1937. LSSA. KA.

⁵⁵ Erkki Nickulin suullinen maininta.

⁵⁶ Sotienjälkeisestä saamelaispolitiikasta ks. Veli-Pekka Lehtola, ”Saamelaispolitiikan alkuvaiheet Suomessa”. *Faravid* 24. Oulu 2000.

⁵⁷ Ks. Lehtola 2000, 167–171.

⁵⁸ Jukka Nyssönen, ”De finska samernas etnopolitiska mobilisering inom statliga ramar”. *Fredens konsekvenser. Samhällsförändringar i norr efter 1809*. Huvudred. Lars Elenius. Studier i norra Europas historia. Luleå 2009, 168–169.